

УДК 342.7

Завгородній В.А.
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-5-242-249

ПРАВООХОРОННИЙ АСПЕКТ ВПЛИВУ ПРАКТИКИ СТРАСБУРЗЬКОГО СУДУ РАДИ ЄВРОПИ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЮРИДИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Досліджено сучасні наукові підходи до розуміння таких існуючих загальнотеоретичних юридичних категорій як «правоохоронна функція держави», «правоохоронна діяльність», «правоохоронні відносини», а також визначення на їх основі поняття, сутності та характерних ознак правоохоронного аспекту впливу практики Європейського суду з прав людини на юридичну діяльність в Україні.

Ключові слова: вплив, правоохоронний аспект впливу, практика Європейського суду з прав людини, правосвідомість, юридична діяльність.

Постановка проблеми. Практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який часто іменують Страсбурзьким судом Ради Європи, є складним правовим феноменом, що включає як динамічний (діяльність Суду та її результати), так і статичний (його досвід) елементи. Ключовим складником такої практики, беззаперечно, є результати діяльності Міжнародного суду, зовнішнім вираженням яких є остаточні рішення по справі.

Зважаючи на зазначене та існуючі в загальній теорії права підходи до розуміння категорії «правовий вплив», поняття «вплив практики ЄСПЛ на юридичну діяльність» може бути визначено у такий спосіб: багатоаспектна дія остаточних рішень Страсбурзького суду на правосвідомість та поведінку суб'єктів правозастосовної, правотворчої та правоінтерпретаційної діяльності з метою формування у них конвенційного мислення та недопущення порушень прав і свобод людини, що гарантовані Радою Європи. Такий вплив має різні аспекти, серед яких правоохоронний, що є малодослідженим у сучасній юридичній доктрині.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Практику Страсбурзького суду Ради Європи та особливості її застосування досліджували у своїх роботах такі вітчизняні та зарубіжні вчені: І.В. Андронов, М.О. Борисенко, О.К. Вишняков, В.В. Єршов, В.С. Євінгов, Л.М. Москвич, В.П. Онопенко, В.В. Паліюк, О.С. Погребняк, П.М. Рабінович, С.Є. Федик, В.О. Туманов, Т.М. Дудаш, С.В. Шевчук, А.А. Яковлев та інші. Однак питанню правоохоронного впливу практики ЄСПЛ на національну юридичну діяльність не приділено належної уваги в сучасній правничій науці.

Метою статті є з'ясування поняття, сутності та характерних ознак, що притаманні правоохоронному аспекту впливу практики Європейського суду з прав людини на юридичну діяльність в Україні.

Виклад основного матеріалу. Дослідження правоохоронного аспекту впливу практики ЄСПЛ неможливе без з'ясування сучасних підходів правників до розуміння таких суміжних юридичних категорій, як «правоохоронна функція держави», «правоохоронна діяльність» та «правоохоронні відносини», що не мають однозначного розуміння в сучасній доктрині права. Так, наприклад, В.І. Осадчий зазначає, що правоохоронна функція – це гарантування функціонування суспільних відносин, врегульованих правом [1, с. 71]. Підхід вченого до розуміння розглядуваного поняття, на наш погляд, є доволі абстрактним, оскільки не дозволяє відмежувати правоохоронну функцію держави від

інших її функцій (наприклад, політичної, економічної, соціальної тощо), у процесі здійснення яких також створюються умови (гарантії) для функціонування правових відносин.

З позиції П.В. Онопенка, правоохоронними функціями держави є об'єктивно зумовлені її охоронними правовими потребами і сутністю державної влади однорідні стійкі напрямки її діяльності із задоволення цих потреб [2, с. 5]. На наше переконання, зазначений погляд вченого є дискусійним, зважаючи на таке: 1) необгрунтованою є теза про те, що держава здійснює не одну, а декілька правоохоронних функцій; 2) у змісті вищенаведеної дефініції автор вживає категорію «потреби» стосовно до держави, що є некоректним, виходячи з тлумачення слова «потреба» (стан живого організму, людської особистості, соціальної групи чи суспільства в цілому, що виражає необхідність у чомусь, залежність від об'єктивних умов життєдіяльності і є рушійною силою їхньої активності [3]); 3) держава виступає як суб'єктом, так і об'єктом зазначеного напрямку діяльності, тобто охороняє і задовольняє лише себе, що суперечить нормам статті 3 Конституції України.

На думку Й.І. Горінецького, правоохоронна функція сучасної держави становить самостійний і пріоритетний напрям державної політики, котрий за допомогою юридичних засобів здійснюється для досягнення такого соціального ефекту як захист права загалом, основ конституційного ладу, в тому числі прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина та інших об'єктів, зміцнення законності і правопорядку, і одночасно виступає правовою формою досягнення інших цілей суспільства і держави [4, с. 4].

У цілому погоджуючись з позицією вченого щодо дефініції досліджуваного поняття, на наш погляд, доволі дискусійним є думка правника про те, що правоохоронна функція є одночасно і напрямком діяльності держави, і правовою формою досягнення інших її цілей. Таке твердження ґрунтується на тому, що під правовими формами здійснення функцій держави розуміють однорідні за своїми суттєвими рисами та властивостями види діяльності державних органів, пов'язані зі створенням правових актів [5, с. 63]. А як відомо, правоохоронна діяльність – це діяльність, яка не завжди пов'язана з прийняттям правових актів (наприклад, профілактика правопорушень).

І.В. Кріцак розглядає правоохоронну функцію держави як забезпечений системою необхідних ресурсів комплексний напрямок діяльності держави, який об'єднує низку заходів, у тому числі примусових, заснованих на принципах справедливості та ефективності, що спрямовані на безконфліктну реалізацію прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, забезпечення соціальної злагоди, недопущення індивідуальних, колективних та масових порушень законності й правопорядку [6, с. 369].

Аналіз зазначеної дефініції поняття, дозволяє зробити висновок, що вчений зводить його обсяг, оскільки зводить правоохоронну функцію держави лише до заходів, спрямування яких є безконфліктна реалізація прав людини та профілактика правопорушень. При цьому такі важливі напрямки діяльності як припинення правопорушень, притягнення винних осіб до відповідальності безпідставно залишаються поза межами дефініції цієї функції держави.

У доктрині права також можна споглядати позиції вчених, які тяжіють до розширеного тлумачення досліджуваного поняття. Так, наприклад, з позиції О.Л. Соколенко, правоохоронна функція держави – це комплексний цілісний пріоритетний напрямок державної політики, спрямований на забезпечення відповідно до засад верховенства права та пріоритету прав людини охорони права і праввідносин, а також захисту основ конституційного ладу, у тому числі прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, законності та правопорядку [7, с. 851]. Виходячи зі змісту запропонованого поняття, правоохоронна функція держави включає одночасно три складові, а саме: забезпечення, охорону та захист прав людини, що в теорії права розглядаються крізь призму різних механізмів.

Найбільш прийнятним у рамках нашого дослідження вважаємо підхід, що запропонований І.А. Сердюком. З погляду правника, однією із внутрішніх функцій держави є правоохоронна, в рамках якої держава забезпечує охорону прав і свобод людини, вживає заходів, спрямованих на запобігання та припинення правопорушень, відновлення порушених прав, притягнення винних осіб до юридичної відповідальності [8, с. 60]. Щоправда, більшість правників схиляються до думки про те, що відновлення порушених прав людини є метою правозахисної функції, здійснення якої покладається на суд, адвокатуру, правозахисні громадські організації.

Аналіз вищевикладеного дозволяє виокремити такі суттєві ознаки, що притаманні правоохоронній функції держави: а) є комплексним напрямком діяльності держави, який в сукупності з іншими напрямками розкриває її сутність; б) здійснюється переважно спеціально уповноваженими державними органами з використанням необхідних ресурсів та засобів, правових і організаційних форм та методів; в) зводиться до запобігання та припинення правопорушень, відновлення порушених прав і свобод людини, притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Принагідно зазначити, що вказана функція держави доповнюється правоохоронним впливом практики ЄСПЛ на існуючу систему суспільних відносин, а точніше – на правосвідомість різних учасників суспільного життя. Рішення Страсбурзького суду актуалізують правоохоронний потенціал держави в аспекті відновлення порушеного права потерпілої особи, притягнення винних до відповідальності, профілактики порушень конвенційних прав людини у майбутньому. Практику ЄСПЛ можна ототожнити з юридичною енергією, що передає сигнал відповідним суб'єктам правоохоронної діяльності з метою активізації їх дій в напрямку забезпечення конвенційних прав людини.

Дотичною до поняття «правоохоронна функція держави» є категорія «правоохоронна діяльність», які не варто ототожнювати, зважаючи на те, що функція вказує лише на один із напрямків діяльності держави, відповідно діяльність є проявом активності відповідних суб'єктів у певній сфері.

Ю.А. Ведерніков та А.М. Кучук під правоохоронною діяльністю розуміють професійну діяльність спеціально уповноважених державних органів та організацій, що здійснюється на підставі та відповідно до закону, а у встановлених законом випадках – у відповідній процесуальній формі із застосуванням правових засобів й спрямована на охорону прав та свобод людини і громадянина, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин [9, с.79]. Зазначений підхід правників тяжіє до вузького розуміння правоохоронної діяльності в частині суб'єктів її здійснення, оскільки ними є лише спеціально уповноважені компетентні органи.

Подібну позицію висловлюють М.І. Мельник та М.І. Хавронюк, які зазначають, що правоохоронною діяльністю займаються лише спеціально створені державні органи. Така діяльність включає застосування передбачених законом примусових заходів до осіб, що вчиняють суспільно небезпечні діяння, і заходів з відновлення порушених у результаті їх вчинення прав і законних інтересів юридичних і фізичних осіб [10, с. 27].

У широкому розумінні під правоохоронною діяльністю розуміють діяльність усіх державних органів (законодавчої, виконавчої та судової влади), що забезпечують дотримання прав і свобод громадян, їх реалізацію, законність і правопорядок [11, с. 78]. Однак, на наше переконання, такий підхід є широким лише стосовно суб'єктів здійснення правоохоронної діяльності та є доволі звуженим щодо її напрямків.

На наше переконання, найбільш повне уявлення про суб'єктів правоохоронної діяльності мають ті правники, які зазначають, що правоохоронна діяльність виходить за межі діяльності лише правоохоронних органів. Окремі її функції виконують законодавча й виконавча гілки влади, президентські органи, інститути громадянського суспільства тощо. Відповідно, суб'єктами правоохоронної діяльності є держава, яку представляють законодавчі, виконавчі, судові органи, прокуратура; деякі громадські організації та об'єднання; окремі громадяни, яким державою делеговано певні повноваження з урахуванням розподілу серед них компетенції, форм і засобів здійснення [12, с. 242].

Виходячи із зазначеного, об'єктом правоохоронного впливу практики ЄСПЛ є правосвідомість як працівників правоохоронних органів, так і інших суб'єктів, що дотичні до здійснення правоохоронної функції. Однак слід наголосити, що правоохоронний вплив практики ЄСПЛ передусім адресований суб'єктам правоохоронних відносин, якими переважно є правоохоронні органи, а також їх службові і посадові особи та потерпілі від їх рішень, що визнані ЄСПЛ як такі, що порушують конвенційні права людини.

Засобом здійснення правоохоронної функції держави є правоохоронні відносини, під якими розуміють правову форму соціальної взаємодії право-дієздатних суб'єктів, що має владний характер, детермінована фактом вчинення правопорушення і має на меті його попередження чи припинення, відновлення порушеного права, притягнення правопорушника до певного виду юридичної відповідальності та уможливорює примусове виконання ним суб'єктивного юридичного обов'язку, передбаченого законом або договором і опосередкованого правозастосовним актом [13, с. 162–163]. Правоохоронні відно-

сини, як і будь-які інші правовідносини, виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з наявністю юридичних фактів.

Констатація ЄСПЛ у своєму остаточному рішенні порушення норм Конвенції з боку держави, на наш погляд, і є тим преюдиціальним фактом, що по-перше, виключає можливість держави-відповідача оспорювати таке рішення; по-друге, слугує підставою для виникнення нових правоохоронних відносин, у межах яких уповноважені державні органи зобов'язані вжити заходів індивідуального характеру стосовно тих осіб, чий діяння призвели до порушення конвенційних прав скаржника.

Аналіз змісту норм чинного національного законодавства дозволяє зробити висновки, що вжиття таких заходів повинно бути покладене на прокуратуру, однією з конституційних функцій якої є нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку.

Підтвердженням такої позиції є створення у 2017 році у структурі Генеральної прокуратури України Відділу впровадження практики ЄСПЛ, серед функцій якого слід виокремити: координацію заходів із виконання рішень ЄСПЛ органами прокуратури, у тому числі при розгляді відповідних заяв Міністерства юстиції України; вжиття в межах компетенції заходів щодо забезпечення додержання вимог Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» з метою усунення констатованих ЄСПЛ порушень та їх причин; узагальнення практики ЄСПЛ для використання у правозастосовній діяльності органів прокуратури [14].

На наше переконання, саме прокурори цього відділу мають ініціювати та проводити службові розслідування щодо фактів порушення суб'єктами правоохоронної діяльності конвенційних прав і свобод людини, які констатовані в остаточних рішеннях ЄСПЛ. В існуючих регіональних прокуратурах доцільним є призначення спеціалізованих прокурорів, що мають бути відповідальні за усунення констатованих ЄСПЛ порушень та їх першопричин.

У тому випадку, якщо порушення конвенційних прав людини зумовлене безпосередньо діями або рішеннями прокурорів, реагувати на такі випадки має Генеральна інспекція Генеральної прокуратури України, завданнями якої є: а) здійснення повноважень щодо досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених прокурорами та працівниками органів прокуратури у випадках та порядку, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України; б) проведення службових розслідувань щодо прокурорів та працівників органів прокуратури [15].

Встановлення ЄСПЛ у своєму рішенні факту порушення норм Конвенції, беззаперечно, є також наслідком незадовільної діяльності національної судової системи, що не змогла захистити або відновити порушене конвенційне право людини на внутрішньодержавному рівні. Тому логічним постає питання про виникнення правоохоронних відносин між державою в цілому та представниками судової гілки влади в аспекті дисциплінарної відповідальності суддів та недопущення в подальшому ухвалення ними рішень без урахування практики ЄСПЛ. У зв'язку з цим остаточні рішення ЄСПЛ проти України, в яких визнано порушення конвенційних прав людини хоча б по одній статті Конвенції, мають бути юридичною підставою для відкриття дисциплінарної справи щодо суддів Вищою радою правосуддя (далі – ВРП).

Аналіз діяльності цього органу державної влади за 2017–2018 роки вказує на те, що практика ЄСПЛ стала правовим засобом, що часто використовується при розгляді скарг на рішення національних судів. Так, наприклад, при розгляді скарги на рішення судді Вищого адміністративного суду України Перша Дисциплінарна палата ВРП прийшла до висновку, що при постановленні ухвали про відмову у відкритті касаційного провадження суддя допустив порушення норм процесуального права, яке полягає у незазначенні мотивів ухвалення судового рішення та неврахуванні правових позицій Європейського суду з прав людини у цьому питанні [16]. Згодом Перша Дисциплінарна палата ВРП притягнула цього суддю до дисциплінарної відповідальності, винісши йому попередження [17].

На наше переконання, саме така постійна практика дисциплінарних органів ВРП може стати ефективною на шляху до подолання правового нігілізму по відношенню до практики ЄСПЛ серед суддів. Разом з цим у разі, якщо рішенням національного суду було завдано суттєву шкоду скаржнику, що звертався до Страсбурзького суду, судді першої та/або апеляційної інстанції за рішенням ВРП мають бути тимчасово відстороне-

ні від здійснення правосуддя строком від 2 до 4 місяців з направленням до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації з питань застосування практики ЄСПЛ та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді.

Вищезазначене дозволяє зробити висновок про необхідність запровадження солідарної відповідальності для всіх посадових осіб, чії дії або рішення призвели до звернення в ЄСПЛ та констатацію останнім факту порушення конвенційних прав і свобод людини.

В рамках розгляду особливостей юридичної відповідальності службових та посадових осіб за порушення норм Конвенції актуальним постає питання про відшкодування коштів, що виплачені з державного бюджету на виконання остаточних рішень Страсбурзького суду Ради Європи.

Відповідно до ч. 5 статті 9 Закону «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ», позивачем у справах про відшкодування збитків, завданих Державному бюджету України внаслідок виплати відшкодування, виступає Орган представництва, який зобов'язаний протягом шести місяців з моменту, визначеного в частині 4 статті 8 цього Закону (з дня списання на вказаний стягувачем банківський рахунок коштів), звернутися до суду з відповідним позовом. Загальний строк позовної давності для звернення з такими позовами визначається відповідно до Цивільного кодексу України [18].

Аналіз змісту норми цієї частини статті закону обумовлює виникнення як мінімум двох логічних питань, а саме: 1) до якого суду повинен звернутися Орган представництва; 2) які посадові особи повинні бути відповідачами в рамках розгляду такого позову. І саме така нормативна абстрактність, на наш погляд, призводить до ситуації, коли Орган представництва не подав досі жодного подібного позову до суду.

Більш вдалою спробою врегулювати деякі питання повернення виплачених грошових коштів державному бюджету є нещодавно прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» від 18.09.2018 № 2548-VIII, що набув чинності 04.11.2018 року. Ним внесено доповнення до частини 2 статті 130 Кримінального процесуального кодексу такого змісту: «Держава, відшкодувавши шкоду, завдану слідчим, прокурором, застосовує право зворотної вимоги до цих осіб у разі встановлення в їхніх діях складу кримінального правопорушення за обвинувальним вироком суду, який набрав законної сили, або дисциплінарного проступку незалежно від спливу строків застосування та дії дисциплінарного стягнення» [19].

Беззаперечною новелою цієї частини статті кодексу є можливість застосування процедури регресної вимоги грошових коштів до службових або посадових осіб у разі вчинення ними не тільки злочину, але й дисциплінарного делікту. При цьому законодавець фактично допускає той факт, що із кола суб'єктів, визначених у ч. 1 статті 130 Кримінального процесуального кодексу, припуститися правозастосовної помилки може лише суд, уникнувши таким чином регресу завданої шкоди. Такий підхід суб'єкта нормотворення, по-перше, виводить з-під відповідальності суддів, по-друге, свідчить про колізію норм між частиною 1 та 2 статті 130 Кодексу.

На наше переконання, існуючий масовий потік звернень українських громадян до ЄСПЛ є яскравим свідченням того, як функціонує національна судова система і саме як її неефективність призводить до констатації міжнародним судом Ради Європи порушень конвенційних прав людини та виплату справедливої сатисфакції. Відповідно, між результатами дій суддів в Україні, що виражаються в їх правових актах, та наслідками, якими є виплати з державного бюджету в рамках виконання рішень ЄСПЛ, існує причинно-наслідковий зв'язок, що притаманний правопорушенню. А отже, судді в Україні, що розглядали справу та не врахували практику Страсбурзького суду при ухваленні власного рішення, поряд з іншими посадовими особами, чії безпосередні дії призвели до порушення Конвенції, мають нести солідарну матеріальну відповідальність та відшкодувати відповідні збитки державному бюджету. Більше того, інколи сам суддя є єдиним порушником конвенційних прав і свобод від імені держави. Так, наприклад, коли слідчий-суддя за клопотанням слідчого Національної поліції приймає рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту особи, а потім ЄСПЛ у своєму рішенні приходить до висновку, що в даному конкретному випадку було порушено гаран-

товані Конвенцією свободи людини.

Зважаючи на зазначене, у тому випадку, коли Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя вирішить притягнути до дисциплінарної відповідальності суддю з підстав неврахування ним при ухваленні судового рішення практики ЄСПЛ, що призвело до констатації порушення прав людини в міжнародному суді, до такого судді має бути застосована процедура регресу. Ініціювати дисциплінарне провадження перед ВРП має Орган представництва (Міністерство юстиції) після отримання ним рішення ЄСПЛ, що набуло статусу остаточного. Позов про відшкодування збитків державному бюджету у зв'язку з виконанням рішення ЄСПЛ суддею чи іншими посадовими особами має бути предметом розгляду Верховного Суду, оскільки саме цей суд є однією з ключових інституцій в механізмі імплементації рішень ЄСПЛ в Україні.

Важливим питанням у рамках нашого дослідження є також результативність правоохоронного аспекту впливу практики ЄСПЛ для суб'єктів права, що визнані потерпілими від дій та рішень органів публічної влади. Законодавством України передбачено два ключових заходи індивідуального характеру, що здійснюються з боку держави при виконанні рішень ЄСПЛ (виплата справедливої сатисфакції; відновлення порушеного права шляхом перегляду справи), реалізація яких прямо залежить від вчинення потерпілим (стягувачем) активних дій.

Однак, якщо неподання стягувачем заяви про виплату відшкодування згідно із законом не є перешкодою для виконання рішення, то обов'язковою умовою для запуску процедури відновлення порушеного права шляхом перегляду є подача відповідної заяви до Верховного Суду протягом встановлених відповідними кодексами строків (не пізніше 1–3 місяців з дня, коли особі стало відомо про остаточне рішення Міжнародного суду).

Вважаємо такий підхід законодавця малоефективним, оскільки залежність перегляду справи від бажання або рівня правосвідомості потерпілого призводить до часткового відновлення порушених прав людини в рамках матеріальної компенсації та не сприяє запобіганню їх порушень у майбутньому. Так, наприклад, у 2015 році до Верховного Суду України надійшло 21 таке звернення про перегляд справи (з 51 справи проти України, в яких констатовано факт порушення), а в 2016 році – 36 звернень [20] (з 73 рішень проти України, в яких констатовано факт порушення Конвенції). Ці кількісні показники вказують на те, що більш ніж 50 % констатованих ЄСПЛ порушень прав людини не були предметом перегляду вищої судової інстанції.

Зважаючи на слабкий рівень захисту конвенційних прав людини в нашій державі, що обумовлений в тому числі відсутністю єдності національної судової практики, доцільним є запровадження на законодавчому рівні обов'язкового перегляду Верховним Судом усіх справ, в яких ЄСПЛ своїм рішенням констатував порушення норм Конвенції.

Актуальними в цьому аспекті є положення проекту Закону № 8607 від 13.07.2018, яким пропонується внести зміни до процесуальних кодексів та доповнити їх відповідні статті абзацами такого змісту: «У разі ухвалення нового судового рішення у зв'язку з рішенням Європейського суду з прав людини таке рішення Верховного Суду має містити результати відповідного аналізу з метою встановлення та усунення в подальшому недоліків судового процесу, які призвели до порушень прав заявника, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» [21].

Однак слід наголосити, що важливим з боку Верховного Суду є встановлення при перегляді справи не лише недоліків судового процесу, що призвели до порушень конвенційних прав і свобод, але й недоліків врегулювання суспільних відносин нормами матеріального права, застосування яких суддями інших інстанцій зумовлює порушення норм Конвенції. Більше того, наявність таких повноважень актуалізує питання про розширення кола суб'єктів законодавчої ініціативи, наділивши цим правом Верховний Суд, який виявивши відповідні недоліки чинного законодавства щодо його невідповідності Конвенції та практиці Європейського суду міг би прямо звернутися до парламенту із відповідним законопроектом.

Нажаль, в історії перегляду справ Верховним Судом України у зв'язку з винятковими обставинами існує прецедент, що нівелював цю процедуру як ефективний захід індивідуального характеру. У своїй Ухвалі від 14 березня 2008 року Верховний Суд України грубо викривив висновки рішення ЄСПЛ у справі «Бочан проти України» від 3 травня 2007 року. Зокрема, він встановив, що скарга не підлягає задоволенню з підстав порушення судами України лише «розумних строків» розгляду справи, за що скаржнику

виплатили грошову компенсацію, а інші твердження скаржника є явно необґрунтованими [22].

При повторному розгляді справи «Бочан проти України (№ 2) (5.02.2015) Велика палата Європейського суду зауважила, що обґрунтування Верховного Суду України можна тлумачити лише як «грубе свавілля» або «відмову у правосудді» у тому розумінні, що викривлений виклад рішення 2007 року у першій справі «Бочан проти України» призвів до руйнування намагань заявниці домогтися розгляду у рамках передбаченої національним законодавством процедури касаційного типу її майнових вимог на підставі рішення Суду у попередній справі [23].

Подібні дії, що виражаються в перекручуванні або викривленні правових позицій ЄСПЛ з боку суддів найвищої та інших судових інстанцій, вказують на їх спробу по-своєму розтлумачити висновки Міжнародного суду. Такі випадки, на наш погляд, є абсурдними, зважаючи на те, що правові позиції Страсбурзького суду є результатом тлумачення норм Конвенції при їх застосуванні, зловживання якими на національному рівні фактично зводить нанівець взяті на себе Україною міжнародні зобов'язання перед Радою Європи.

Висновки. На основі вищевикладеного можна запропонувати такий концепт правоохоронного аспекту впливу практики ЄСПЛ на юридичну діяльність в Україні: це дія рішень Страсбурзького суду Ради Європи на свідомість і поведінку суб'єктів правоохоронної діяльності з метою відновлення порушених прав скаржника, припинення триваючих порушень прав людини, притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні конвенційних прав і свобод людини, та запобігання їх порушенням у майбутньому, а також результат цієї дії.

Правоохоронному аспекту впливу практики ЄСПЛ притаманні такі суттєві ознаки: 1) за своєю юридичною природою є явищем динамічним; 2) являє собою дію рішень ЄСПЛ та її результат; 3) об'єктом цієї дії є юридично значуща поведінка правоохоронних органів держави, їх службових та посадових осіб; 4) спрямованість цієї дії на відновлення прав скаржника, припинення триваючих порушень прав людини, притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні конвенційних прав і свобод людини, недопущення подібних порушень з боку органів та посадових осіб публічної влади у майбутньому; 5) результативність цієї дії знаходить свій вияв у юридичних наслідках для суб'єктів права: а) для потерпілої особи – у виплаті справедливої сатисфакції та відновленні порушеного права; б) для осіб, винних у порушенні конвенційних прав – притягнення їх до різних видів юридичної відповідальності (кримінальної або дисциплінарної), а також відшкодування матеріальної шкоди державі у регресному порядку.

Бібліографічні посилання

1. Осадчий В. І. Правоохоронні органи як суб'єкти кримінально-правового захисту. *Право України*. 1997. №11. С. 71-75.
2. Онопенко П. В. Правоохоронні функції української держави: зміст і реалізація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2005. 18 с.
3. Марценюк С. П. Потреба. *Вільна енциклопедія «Вікіпедія»*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Потреба>
4. Горінецький Й. І. Правоохоронна функція держав Центральної Європи: теоретичні і практичні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2005. 20 с.
5. Теорія держави і права: підручник / кер. авт. кол. Ю.А. Ведерніков. 2-ге вид., перероб. і доп. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2015. 468 с.
6. Кріцак І. В. Правоохоронна функція держави та її вплив на формування функцій надання послуг населенню органами внутрішніх справ України. *Форум права*. 2009. № 3. С. 365-372.
7. Соколенко О. Л. Поняття та ознаки правоохоронної функції держави як основи правоохоронної діяльності. *Форум права*. 2012. № 4. С. 847-852.
8. Сердюк І. А. Цілі завдання та функції держави. *Теорія держави і права: підручник / кер. авт. кол. Ю.А. Ведерніков*. 2-ге вид., перероб. і доп. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2015. 468 с.
9. Ведерніков Ю. А., Кучук А. М. Правоохоронна діяльність в Україні: теоретико-правовий аспект. Київ: Знання України, 2009. 219 с.
10. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність. Київ: Атіка, 2002. 576 с.
11. Буткевич С.А. Органи та підрозділи внутрішніх справ як суб'єкти службово-бойової діяльності. *Наукове забезпечення службово-бойової діяльності внутрішніх військ МВС України: матеріали наук.-практ. конф.*, м. Харків, 17-18 берез. 2010 р. Харків, 2010. С. 78-79.
12. Микитенко В. В. Теоретико-правові аспекти правоохоронної діяльності органів внут-

рішні справ України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. №3. С. 240-242.

13. Сердюк І.А. Основи теорії правоохоронних відносин: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2010. 187 с.

14. Положення про Управління впровадження практики Європейського суду з прав людини і співробітництва з проектами Ради Європи та Європейського Союзу Генеральної прокуратури України: наказ Генеральної прокуратури України від 13 листопада 2017 року № 321. URL: <https://www.gp.gov.ua/>

15. Положення про Генеральну інспекцію Генеральної прокуратури України: наказ Генеральної прокуратури України від 16 червня 2016 року № 204. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/geninsp.html?_m=publications&_t=rec&id=205553

16. Про відкриття дисциплінарної справи стосовно судді Вищого адміністративного суду України: Ухвала Першої дисциплінарної палати Вищої Ради правосуддя від 17 лютого 2017 року № 280/1дп/15-17. URL: http://www.vru.gov.ua/add_text/226

17. Рішення Першої Дисциплінарної палати Вищої Ради правосуддя від 2 листопада 2017 року № 3549/1дп/15-17. URL: http://www.vru.gov.ua/add_text/226

18. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

19. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 18.09.2018 № 2548-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2548-viii>

20. Чому ЄСПЛ у рішенні по справі «Устименко проти України» констатував порушення національними судами принципу правової визначеності. URL: <https://protocol.ua/>

21. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: проект Закону України № 8607 від 13.07.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64442

22. Ухвала Верховного Суду України від 14 березня 2008 року № 1681775. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1681775>

23. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бочан проти України (№ 2) від 05.02.2015. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

Надійшла до редакції 26.11.2018

SUMMARY

Zavgorodniy V.A. Law-enforcement aspect of the influence practice of Strasbourg Court of the Council of Europe on national legal activity. The article is devoted to the research of modern scientific approaches to the understanding of such existing general theoretical legal categories as «law enforcement function of the state», «law enforcement activity», «law-enforcement relations» and defined on their basis the concept, essence and characteristic features of the law-enforcement aspect of the influence of the practice of the European Court of human rights on legal activity in Ukraine.

According to the results of the study, the author proposes such a definition of «law-enforcement aspect of the influence of ECHR practice on legal activity in Ukraine»: the action of the decisions Strasbourg Court of the Council of Europe on the consciousness and behavior of law-enforcement actors in order to restore the infringed rights of the complainant, bringing to account the perpetrators violation of the Convention's human rights and freedoms and prevention of their violation in the future, as well as the result of this action.

The law-enforcement aspect of the influence practice of ECHR on legal activity in Ukraine is inherent in the following essential features: 1) in its legal nature, influence is a dynamic phenomenon; 2) represents the effect of the decisions of the ECHR and its outcome; 3) the object of this action is the legally significant behavior of the law-enforcement bodies of the state and their officials; 4) its purpose is to restore the rights of the complainant, to bring to justice the guilty parties in violation of the Convention's human rights and freedoms, to stop the continuing violations of human rights, and to prevent such violations by bodies and officials of public authority in the future; 5) the effectiveness of this action is manifested in the legal consequences for the subjects of law.

Keywords: *influence, law-enforcement aspect of influence, practice of the European Court of human rights, legal awareness, legal activity.*